

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Charlotta Winman

På obestämd tid –
En studie av livstidsstraffet i svensk rätt ur ett
straffideologiskt perspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: VT 15

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syftet med uppsatsen	5
1.3 Frågeställning och avgränsning	5
1.4 Perspektiv, Metod och Teori	6
1.5 Material och forskningsläge	6
1.6 Disposition	7
1.7 Förklarande begrepp	7
2 LIVSTIDSSTRAFFET – GÄLLANDE RÄTT	8
2.1 Allmänt om livstidsstraffets reglering i svensk rätt	8
2.2 Nådeinstitutet	9
2.3 Omvandlingslagen	9
2.4 Fängelse på livstid i praxis	10
3 LIVSTIDSSTRAFFET OCH FÖRTJÄNSTTEORIN	13
4 LIVSTIDSSTRAFFET OCH TEORIN OM PREVENTION	19
4.1 Allmänprevention	19
4.2 Individualprevention	22
5 LIVSTIDSSTRAFFET OCH TEORIN OM STRAFFET SOM SYMBOLVÄRDE	24
6 LIVSTIDSSTRAFFET OCH HUMANITETSPRINCIPEN	27
7 ANALYS OCH SLUTSATS	30
7.1 Slutsats	32

7.2 Avslutande kommentar

32

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

34

Summary

In 2014 the sentencing range for murder was changed in order to increase the use of life sentence for murder. Thus the legitimacy of life imprisonment has become an even more relevant question than before the amendment. The aim of this paper is to examine the life imprisonment in Swedish law through a critical point of view. More specifically the main question for this essay is *which are the arguments for the life sentence, and which arguments can be held against it?* In order to answer this question, the life sentence is examined in relation to some of the most common theories of criminal justice.

In chapter 1 it is explained how the life sentence is fixed in the Swedish penal system. The life sentence is the most severe sanction in Swedish law and has been used in practice mostly for cases of murder, in which there are aggravating circumstances. Even if the life sentence theoretically intends to be a life-lasting sentence, the life imprisonment is often converted into a fixed term imprisonment by the Swedish Government, or by the law (2006:45) on conversion of imprisonment for life ("omvandlingslagen").

In chapter 2-5 the life sentence is examined in relation to the following theories: a theory which focuses mainly on the blame of the offender, a theory in which the function of the penalty is to prevent people from committing crimes, a theory in which the penalty should reflect how severe people in general wants the sanctions to be, and a theory which emphasizes the importance of humanity.

The conclusion (chapter 7) is that there is no evidence that a severe punishment, as the life sentence, has an impact of the criminal rate, more specifically the cases of murder. There is also held that people serving life sentences find it stressful not to know when they are being released from prison. Hence, it is difficult to combine the life sentence with a theory based

on the principle of humanity. Furthermore, it is difficult to argue that the life sentence is reflecting the degree of seriousness of an offender`s criminal conduct. Finally, it can be questioned whether the life sentence has a symbolic value, which a fixed-term penalty has not.

Sammanfattning

År 2014 skärptes straffskalan för mord genom att möjligheten att utdöma fängelse på livstid utvidgades. Genom lagändringen har livstidsstraffets legitimitet och funktion blivit en fråga som i än högre grad än tidigare förtjänar att uppmärksammas. Syftet för detta arbete är därför att kritiskt granska livstidsstraffet i svensk rätt ur ett straffideologiskt perspektiv. Närmare bestämt avses att besvara frågan *hur kan man, med utgångspunkt i några av de gängse straffideologierna, argumentera för respektive emot livstidsstraffet?*

I kap 2 redogörs för hur livstidsstraffet regleras i svensk rätt samt hur livstidsstraffet tillämpas i praktiken. Där framgår att livstidsstraffet utgör lagens strängaste straff och att det i huvudsak har kommit att utdömas för de fall av mord som kan bedömas ha ett mycket högt straffvärde. Vidare framgår att lagen om omvandling av fängelse på livstid och nådeinstitutet innebär en möjlighet för en livstidsdömd att få sitt straff omvandlat till ett tidsbestämt sådant, och att det är vanligt att en tidsomvandling av livstidsstraffet i praktiken sker.

I kap 3-6 undersöks livstidsstraffet i förhållande till förtjänstteorin, teorin om prevention, teorin om straffet som symbolvärde samt en teori som bygger på principen om humanitet. Enligt teorin om prevention är straffets syfte att förebygga att brott begås, medan en förtjänstteoretiker anser att brottslingen bör straffas för att denne förtjänar det. I fokus för straffbestämningen är den brottsliga gärningen och straffet ska enligt den s.k. proportionalitetsprincipen spegla hur klandervärd den brottsliga handlingen är. Vidare anser vissa att straffet bör signalera ett avståndstagande från handlingar som av allmänheten bedöms vara icke-önskvärda, vilket bidrar till att stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Enligt den s.k. humanitetsprincipen är det omoraliskt att

tillämpa ett mycket strängt straff om det inte leder till positiva konsekvenser.

Av avhandlingen framgår att det är svårt att legitimera livstidsstraffet utifrån teorin om prevention, då det inte kan visas att ett sådant straff bidrar till att minska antalet fall av mord. Vidare framgår att livstidsstraffets tidsobestämdhet kan anses vara inhumant och stridande mot den s.k. humanitetsprincipen. Det görs också gällande att det är svårt att på rationell grund motivera varför just livstidsstraffet skulle stå i proportion till brottet mord utifrån en straffideologi grundad på förtjänst. Avslutningsvis kan det ifrågasättas om det avståndstagande som livstidsstraffet anses ge uttryck för inte kan åstadkommas genom ett långt tidsbestämt straff.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

De flesta verkar vara överens om att en brottslig gärning bör bemötas med någon form av sanktion. Hur ingripande denna sanktion bör vara, och vad den ska bestå i, råder det dock delade meningar om. I media och bland politiker framförs inte sällan krav på strängare straff, något som gett upphov till en rad reformer på straffrättens område.¹ Så sent som år 2014 ändrades straffskalan för mord. Syftet med lagändringen var att åstadkomma en straffskärpning för mord genom att utvidga möjligheten att utdöma fängelse på livstid. Av lagmotiven framgår att lagstiftaren avsett att fängelse på livstid ska utgöra normalstraffet för mord.² Genom lagändringen har livstidsstraffets legitimitet och funktion blivit en fråga som i ännu högre grad än tidigare förtjänar att uppmärksammas.

1.2 Syftet med uppsatsen

Syftet för denna uppsats är att kritiskt granska livstidsstraffet i svensk rätt ur ett straffideologiskt perspektiv.

1.3 Frågeställning och avgränsning

Närmare bestämt avser jag att besvara följande fråga: *Hur kan man, med utgångspunkt i några av de gängse straffideologierna, argumentera för respektive emot livstidsstraffet?*

Jag har valt att undersöka livstidsstraffet i förhållande till förtjänstteorin, teorin om prevention, teorin om straffet som symbolvärde och en teori som grundar sig på principen om humanitet. Dessa teorier har valts, eftersom de

---

¹ Victor, 1995, s. 16.

² Prop. 2013/14:194, s.1.

kan anses ha störst betydelse i förhållande till livstidsstraffet. Vidare ska uppmärksammas att uppsatsens fokus inte är att utreda hur livstidsstraffet har legitimerats *över tid*, utan fokus för uppsatsen är istället *vilka* argument som ur ett straffideologiskt perspektiv kan anföras för och emot livstidsstraffet.

Jag avser att undersöka livstidsstraffet enbart i förhållande till brottet mord. En sådan avgränsning anser jag motiverad, dels av utrymmesmässiga skäl, dels av att fängelse på livstid så gott som uteslutande utdöms för brottet mord.

1.4 Perspektiv, Metod och Teori

Uppsatsen har ett straffideologiskt perspektiv då livstidsstraffet granskas utifrån gängse straffteorier. Jag har i huvudsak tillämpat den s.k. rättsdogmatiska metoden då jag har använt mig av de traditionella rättskällorna för att finna svaret på den ovan nämnda problemformuleringen.³ Därutöver har jag tillämpat en kritisk och analytisk metod.

1.5 Material och forskningsläge

Jag har använt framför allt juridisk litteratur, men också juridiska tidsskrifter samt domar och offentligt tryck.

Det finns ett stort urval av material som berör olika straffideologier. Material publicerat om livstidsstraffet är inte lika omfångsrikt.⁴ Två författare som har behandlat livstidsstraffet utifrån ett straffideologiskt perspektiv är Per Ole Träskman och Jesper Ryberg. Deras argument har därför utgjort stommen i arbetet. Härutöver har livstidsstraffet diskuterats i

---

³ Korling m.fl., 2013, s. 21.

⁴ Ryberg, 2011, sid 411.

åtskilliga lagstiftningssammanhang, och de synpunkter som förekommit där har också lyfts fram i uppsatsen.

1.6 Disposition

I kapitel 2 redogörs för hur livstidsstraffet regleras i svensk rätt, möjligheterna till tidsomvandling av livstidsstraffet genom omvandlingslagen och nådeinstitutet samt hur livstidsstraffet har kommit till användning i praxis. Kapitel 3-6 innehåller själva avhandlingen där livstidsstraffet granskas utifrån förtjänstteorin, teorin om prevention, teorin om straffet som symbolvärde och en teori grundad på humanitetsprincipen. Avslutningsvis följer i kapitel 7 en analys med slutsatser och en avslutande kommentar.

1.7 Förklarande begrepp

Med *repressionsnivå* menas graden av ett straffhots stränghet. Den allmänna repressionsnivån bestäms av hur strängt straffhotet inom ett straffsystem generellt sätt är.⁵

Med *ideologi* avses ”grundläggande uppfattningar rörande någon aspekt av verkligheten, grundåskådningarna i ett tankesystem”.⁶

En *straffteori/straffideologi* rör frågorna varför man straffar och vad som är syftet med bestraffning.⁷

I detta arbete används begreppen *straffteori* och *straffideologi* i samma mening.

---

⁵ Asp, 2013, s. 50.

⁶ Jareborg, 1992, s. 96.

⁷ Jareborg m.fl., 2014, s. 63.

2 Livstidsstraffet – gällande rätt

2.1 Allmänt om livstidsstraffets reglering i svensk rätt

Fängelse får utdömas på viss tid eller på livstid enligt vad som är föreskrivet för brottet.⁸ Livstidsstraffet kan endast komma i fråga då gärningsmannen vid tidpunkten för brottet fyllt 21 år.⁹ Fängelse på livstid utgör det strängaste straffet i svensk rätt och är förbehållet de allra grövsta brotten. Som exempel på brott som kan ge fängelse på livstid kan nämnas mord, människorov, grov mordbrand, grovt spioneri, folkmord och terroristbrott.¹⁰ Mord intar en särställning i sammanhanget eftersom det är det brott som i praktiken är vanligast bland livstidsdömda. Av de 232 personer som dömdes till fängelse på livstid mellan åren 1995 och 2013 var det endast två som dömdes för annat brott än mord.¹¹

År 2014 skärptes straffet för mord. Den nuvarande lydelsen föreskriver fängelse på viss tid, lägst 10 och högst 18 år, eller *om omständigheterna är försvårade*, på livstid.¹² Av förarbetena framgår att avsikten med straffskärpningen är att mord i betydligt större utsträckning än tidigare ska leda till fängelse på livstid.¹³ Tidigare gällde enligt praxis att normalstraffet för mord var fängelse i 14 år.¹⁴ Fängelse på livstid kunde enligt de äldre förarbetena exempelvis bli aktuellt då någon gjort sig skyldig till flera fall av mord, eller mord tillsammans med annan grov brottslighet.¹⁵ Utöver

---

⁸ 26 kap. 1 § första stycket brottsbalken.

⁹ 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken.

¹⁰ För lista på samtliga brott som föreskriver livstids fängelse se Borgeke, 2012, s. 74-75.

¹¹ http://www.bra.se/download/18.779f51ff14b839896441362/1427115291529/2015_Livstidsdomar.pdf, s. 5-6.

¹² 3 kap. 1 § brottsbalken.

¹³ Prop. 2013/14:194, s. 15.

¹⁴ NJA 2013 s. 376.

¹⁵ Prop. 2008/09:118 s. 43.

sådana fall ska efter 2014-års lagändring bl.a. följande omständigheter ses som försvårande, och således tala för att fängelse på livstid döms ut:¹⁶

- Brottet har föregåtts av noggrann planering
- Gärningsmannen har genom brottet orsakat brottsoffret svårt lidande, allvarliga skador eller stark dödsångest
- Brottet har riktat sig mot en närstående
- Brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning

2.2 Nådeinstitutet

En livstidsdömd person kan få sitt straff omvandlat till ett tidsbestämt straff genom att han eller hon ansöker om nåd hos regeringen.¹⁷ En sådan tidsomvandling sker endast i undantagssituationer när ett verkställande av livstidsstraffet skulle framstå som orimligt på grund av omständigheter som inträffat efter domen. Eftersom regeringen inte är skyldig att ange skälen i ett beslut om nåd finns det inte någon praxis om vilka omständigheter som regeringen lägger särskild vikt vid när den tar ställning till om en ansökan ska beviljas.¹⁸

2.3 Omvandlingslagen

Sedan år 2006 kan en livstidsdömd person ansöka vid Örebro tingsrätt om att få sitt straff tidsbestämt enligt lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid, omvandlingslagen. Lagen tillkom för att stärka rättssäkerheten och förutsebarheten för den dömda.¹⁹ Till skillnad från nådeinstitutet sker prövningen inför en oberoende domstol och den som

---

¹⁶ Prop. 2013/14:194, s. 22-24.

¹⁷ 12 kap. 9 § regeringsformen.

¹⁸ <http://www.regeringen.se/sb/d/17715>.

¹⁹ SOU 2002:26, s. 29.

ansökt får reda på skälen för beslutet.²⁰ Vid sin bedömning tar domstolen hänsyn till följande omständigheter:²¹

- Avtjänad fängelsestid
- De omständigheter som har legat till grund för straffmätningen när livstidsstraffet dömdes ut
- Risk för återfall i allvarlig brottslighet
- Om den dömd har åsidosatt vad som gäller för verkställigheten, samt
- Om den dömd har medverkat till att främja sin anpassning i samhället

Den sökande måste ha avtjänat minst 10 år av straffet för att få sin ansökan prövad. Straffet får som lägst bestämmas till 18 års fängelse, vilket är det maximala tidsbestämda straffet som gäller i svensk rätt. Oavsett om en livstidsdömd får sitt straff tidsbestämt genom ansökan hos regeringen eller genom ansökan enligt omvandlingslagen gäller reglerna om villkorlig frigivning.²²

Varken omvandlingslagen eller nådeinstitutet utgör en garanti för att ett livstidsstraff omvandlas till ett tidsbestämt sådant. I praktiken är det dock vanligt att en tidsomvandling sker.²³ Den generella tid som ett livstidsstraff omvandlas till är 25 år (ansökningar gjorda mellan år 2005-2013).²⁴

2.4 Fängelse på livstid i praxis

NJA 2007 s. 194

I detta fall uttalade Högsta domstolen att enbart de allvarligaste fallen av mord kunde motivera fängelse på livstid. Det faktum att ett mord har begåtts

---

²⁰ 14 § omvandlingslagen.

²¹ 4 § omvandlingslagen.

²² 4 § omvandlingslagen.

²³ Borgeke, 2012, s. 75.

²⁴ http://www.bra.se/download/18.779f51ff14b839896441362/1427115291529/2015_Livstidsdomar.pdf, s. 7.

med kniv mot en skyddslös närstående i hans eller hennes hem utgjorde enligt domstolen inte ensamt skäl för att tillämpa fängelse på livstid.

NJA 2013 s. 376

Högsta domstolen uttalade att normalstraffet för mord borde vara fängelse i 14 år. I det aktuella fallet dödade gärningsmannen sin f.d. sambo inför ögonen på deras gemensamma barn genom att hugga henne i magen och bröstet med en bajonett. När det gällde påföljdsfrågan uttalade HD att det faktum att mordet hade riktat sig mot en närstående och att gärningsmannen uppsåtligt utnyttjat offrets skyddslösa ställning och svårigheter att värja sig talade för ett strängare straff. Även den omständigheten att gärningsmannen tidigare hade begått en våldshandling mot offret talade i skärpande riktning. Som mest försvårande ansåg domstolen vara att gärningen hade begåtts inför ögonen på deras gemensamma barn och att gärningen lett till att barnen förlorat sin mor. ”Ett beteende av detta slag – genom vilket man inte bara har tagit den dödades liv utan även förstört barnens – är så utomordentligt allvarligt att det har ett synnerligen högt straffvärde”.²⁵

De ovan nämnda omständigheterna utgjorde enligt domstolen skäl för livstids fängelse. Påföljden bestämdes dock till ett tidsbestämt straff, eftersom gärningsmannen ansågs lida av en psykisk störning, vilket gjorde att straffvärdet blev lägre än det annars hade varit. Det finns alltså anledning att tro att domstolen hade dömt ut fängelse på livstid, om gärningsmannen inte hade varit psykiskt sjuk.²⁶

Det har hittills redogjorts för hur Högsta domstolen har resonerat kring livstidsstraffet. Avslutningsvis ska sägas något om hur livstidsstraffet har kommit till uttryck i tingsrätts- och hovrättspraxis.

---

²⁵ NJA 2013 s. 376 (s. 396 i domen).

²⁶ Anderberg, s. 136.

Av de 46 tingsrätts- och hovrättsdomar om mord som meddelades mellan åren 2009 och 2011 fanns nio där påföljden bestämdes till fängelse på livstid. Sammanfattningsvis kan om dessa fall sägas att det handlade om enstaka mord som bedömdes som särskilt allvarliga, att det rörde sig om två mord eller att mordet hade begåtts i kombination med annan grov brottslighet.²⁷ Här ska nämnas två exempel.

Svea hovrätts dom den 29 januari 2010 i mål B 9129-10

Gärningsmannen högg sin flickvän med kniv ett 40-tal gånger, vilket resulterade i att kvinnan senare avled. Kvinnan var handikappad och hade svårt för att gå och röra sig.

Göta hovrätts dom den 28 december 2010 i mål B 2254-10

I det aktuella fallet kvävdes en kvinna till döds efter det att gärningsmannen hade hängt upp offret i en elsladd som knutits hårt runt hennes hals. Offret och gärningsmannen var bekanta med varandra. En kort tid efter det första mordet dödade gärningsmannen sin mor genom att trä en plastpåse över hennes huvud och knyta ett hundkoppel runt hennes hals. Därefter fäste gärningsmannen koppelt med modern hängandes däri i en vattenledning så att modern kvävdes till döds.

Det ska noteras att de fall som redogjorts för ovan är från tiden före 2014-års straffskärpning för mord. Det finns anledning att anta att man i framtiden kommer att se en ökad användning av livstidsstraffet då det framgår av motivuttalandena till nuvarande lydelsen att normalstraffet för mord ska vara just fängelse på livstid.²⁸

---

²⁷ RättsPM 2011:6, s. 5.

²⁸ Prop. 2013/14:194, s. 15.

3 Livstidsstraffet och förtjänstteorin

Det skulle kunna hävdas att en person som gör sig skyldig till mord *förtjänar* straffet fängelse på livstid. Ett sådant resonemang har sin utgångspunkt i den s.k. förtjänstteorin. Till denna kategori kan hänföras varje teori som föreskriver att brottslingen bör straffas därför att han eller hon förtjänar det. Till skillnad från teorier om prevention är det enligt förtjänstteorin oviktigt om straffet bidrar till minskad brottslighet. Det som har betydelse för vilket straff som enligt förtjänstteorin är det ”rätta” är istället den brottsliga gärningen och hur allvarlig eller klandervärd denna anses vara. På så sätt är förtjänstteorin bakåtsyftande; brottslingen förtjänar ett visst straff på grund av en handling som han eller hon har företagit.²⁹

En svårighet som uppstår i samband med förtjänstteorin är att besvara frågan *varför* en brottsling förtjänar att straffas. Vissa menar att ont bör mötas med ont; den som har gjort någonting förkastligt ska ”betala” för sin orättshandling genom att utsättas för ett straff. En sådan teori bygger på att straffet har en *vedergällande* funktion.³⁰

Vedergällningsteorin har kritiserats för att den inte ger mycket klarhet i frågan varför ont bör mötas med ont.³¹ Ur ett *brottsofferperspektiv* kan det hävdas att det lidande som ett straff innebär är nödvändigt för att ge offret (vid mord, offrets anhöriga) upprättelse för den kränkning som gärningen har gett upphov till.³² Det har dock ansetts vara en felaktig uppfattning att ett brottsoffers upprättelse endast kan tillvaratas genom ett synnerligen strängt straff. Tvärtom har det hävdats att det inte finns någon motsättning mellan å ena sidan ett straffsystem som tillvaratar brottsoffrets intresse av

---

²⁹ Von Hirsch, sid 35.

³⁰ Von Hirsch, sid 35.

³¹ Von Hirsch, sid 35.

³² Jfr Greve m.fl., sid 156.

upprättelse, och å andra sidan brottslingens intresse av att behandlas med respekt och i enlighet med grundläggande straffrättsliga principer om humanitet.³³

Det har vidare gjorts gällande att det följer av *grundläggande moralregler* att ont bör mötas med ont. Enligt Von Hirsch ger en sådan förklaring inte något tillfredställande svar på frågan varför ont bör mötas med ont. Han har även ifrågasatt vedergällningsteorin på den grunden att den tycks vila på den s.k. talionsprincipen, vilken innebär att straffet bör motsvara samma mått av lidande som gärningsmannen har orsakat sitt offer.³⁴ Med ett sådant synsätt skulle dödsstraffet vara fullt legitimt i de fall där en brottslig gärning har lett till dödlig utgång. En strikt tillämpning av talionsprincipen är således svår att förena med principen om humanitet.

Enligt en annan version av förtjänstteorin fyller straffet den funktionen att det uttrycker *klander till brottslingen*. Det klander som uttrycks genom straffet fungerar som ett slags moraliskt budskap till brottslingen om att denne har handlat orätt. Syftet med ett sådant budskap är i första hand att brottslingen ska ta ställning till sin handling, rannsaka vad han eller hon har gjort och förhoppningsvis – men inte nödvändigtvis – ångra sin handling.³⁵ Hur strängt straffet för en viss brottstyp bör vara bestäms efter hur klandervärt brottet anses vara. En sådan straffbestämning grundar sig i den s.k. proportionalitetsprincipen, som föreskriver att straffet ska stå i proportion till brottets allvar. Proportionalitetsprincipen förutsätter alltså att man kan gradera dels hur klandervärd en handling är, dels hur strängt ett straff är.³⁶

---

³³ För mer härom se kap 6.

³⁴ Von Hirsch, sid 35.

³⁵ Von Hirsch, sid 36-39. Vissa menar att det klander som straffet uttrycker främst riktar sig till samhället i stort för att belysa en handlingens förkastlighet, vilket avses att ge upphov till preventiva effekter. Andra anser att det klander som ett straff ger uttryck för signalerar ett avståndstagande som bidrar till att allmänhetens förtroende för rättsväsendet stärks. För mer härom se kap 4 respektive kap 5.

³⁶ Jareborg m.fl., 2014, sid 66-67.

Bedömningen av ett straffs stränghet kan baseras på hur den dömda typiskt sett berörs av straffet. Von Hirsch talar i detta sammanhang om att strängheten hänger samman med i vilken grad straffet påverkar den dömdes livskvalitet.³⁷ Det kan antas att den ovisshet som ett tidsbestämt straff innebär typiskt ger upphov till mer stress och lidande för den dömda än om denne vet när frigivning ska ske. Ett tidsbestämt straff kan därför anses vara strängare än ett tidsbestämt straff.

En brottstyps klandervärdhet anses bero på det värde som brottslingen kränker eller hotar att kränka i och med gärningen, dvs. klandervärdheten beror av en gärnings straffvärde. I ett straffsystem där proportionalitetsprincipen gör sig gällande tilldelas straffskalan för en viss brottstyp efter dess abstrakta straffvärde.³⁸

När man diskuterar proportionalitetsprincipen och dess betydelse för fastställandet av en brottstyps straffskala är det viktigt att göra skillnad mellan relativ och absolut proportionalitet. Med *relativ* proportionalitet menas att straffskalorna för respektive gärningstyp inom ett straffsystem är proportionerliga i förhållande till varandra. Brotts typer med samma straffvärde förtjänar lika stränga straff, och omvänt förtjänar brottstyper med olika straffvärde olika stränga straff. Med tillämpning av detta resonemang är det inte svårt att se varför det för mord bör föreskrivas ett strängare straff än för t.ex. stöld; att ta någons liv bedöms vara mer klandervärdt än att olovligen ta någon annans egendom.³⁹

Desto svårare är det att, med utgångspunkt i proportionalitetsprincipen, se varför en viss typ av brott förtjänar en viss typ av straff. Ett sådant resonemang förutsätter att det finns en *absolut* proportionalitet, dvs. att det går att säga vilket straff som i tillräcklig grad speglar en brottstyps klandervärdhet utan att beakta straffsystemet som helhet.⁴⁰ Jareborg och

---

³⁷ Von Hirsch, sid 67.

³⁸ Jareborg m.fl., 2014, sid 66-67.

³⁹ Asp m.fl., sid 51.

⁴⁰ Von Hirsch, sid 59.

Zila har i sammanhanget uttalat att ”det finns ingen naturlig grund för vad ett brott förtjänar av lidande eller obehag”.⁴¹ Denna uppfattning delas av Von Hirsch. Han menar att förtjänstteorin inte kan användas för att bestämma den allmänna repressionsnivån. Vad ett brott förtjänar för typ av straff kan endast besvaras på ett relativt plan.⁴² En intressant fråga att ställa sig är vad en sådan teori får för betydelse för användandet av livstidsstraffet.

Mot bakgrund av vad som sagts i det föregående stycket skulle kunna hävdas att ett mycket strängt straff, dvs. ett straff som innefattar ett högt mått av obehag och lidande för den dömda, är förenligt med en teori som bygger på förtjänst och proportionalitet, så länge den relativa proportionaliteten upprätthålls. Livstidsstraffet skulle därmed, trots att det är mycket ingripande för den dömda, vara acceptabelt utifrån ett förtjänst- och proportionalitetsperspektiv. Von Hirsch anser dock att det är möjligt att förespråka en förtjänstteori som bygger på proportionalitet och samtidigt argumentera för sänkta straffnivåer. Till stöd för sin ståndpunkt anger han bl.a. följande.⁴³

I den förtjänstteori som Von Hirsch företräder är straffets funktion att signalera till brottslingen hur klandervärd den brottsliga gärningen är. Det är ingenting som säger att straffet behöver vara särskilt strängt för att fylla en sådan funktion. ”Det som krävs är att straffet står i *proportion* till brottet. Proportionella straff kan förmedla ett visst mått av klander (dvs. ge uttryck för hur klandervärd brottet är), utan att det onda i straffet är jämförbart med det onda i brottet”.⁴⁴ För det fall budskapet om klander kan förmedlas genom ett straff med måttlig repressionsnivå (vilket Von Hirsch menar att det gör) finns det ingen anledning att tillämpa ett straff som ger upphov till mer lidande än nödvändigt för den dömda.⁴⁵

---

⁴¹ Jareborg m.fl., sid 67.

⁴² Von Hirsch, sid 59-60.

⁴³ Von Hirsch, sid 60-61.

⁴⁴ Von Hirsch, sid 26.

⁴⁵ Von Hirsch, sid 60.

Mot bakgrund av vad Von Hirsch framför om förtjänstteorin och måttliga repressionsnivåer kan hävdas att en sådan teori inte ger stöd för livstidsstraffet. Det går visserligen att hävda att ett livslångt fängelsestraff uttrycker ett högre mått av klander än ett långt tidsbestämt straff.⁴⁶ Det kan dock ifrågasättas om ett tidsbestämt straff är nödvändigt för att det ska råda proportion mellan straffet och brottets klandervärdhet, i det här fallet mord. En sådan uppfattning verkar dock ha legat till grund för 2014 års straffskärpning för mord.

I propositionen till 2014 års straffskärpning uttryckte dåvarande regeringen att ”Mord utgör ett angrepp på den mest grundläggande av alla rättigheter, nämligen rätten till liv. Att beröva någon livet får anses vara den mest klandervärda handling som någon kan utföra. Med hänsyn till det gör regeringen bedömningen att samhällets reaktion – där livstidsstraffet fyller en viktig funktion som det yttersta fördömandet – inte fullt ut återspeglar allvaret i brottsligheten”.⁴⁷

Det går inte att komma ifrån att mord är ett av de allvarligaste brotten i svensk rätt. Det är dock inte uteslutet att ett långt tidsbestämt straff skulle kunna uttrycka ett tillräckligt stort mått av klander i förhållande till brottet mord. Förutsatt att måttet av klander är avhängigt straffets längd torde livstidsstraffet inte ge uttryck för ett större mått av klander än ett tidsbestämt straff, då tiden i fängelse i realiteten inte skiljer sig nämnvärt åt mellan dessa straff.⁴⁸

En som ställt sig frågande till proportionalitetsprincipens förenlighet med ett tidsbestämt straff är Per Ole Träskman. Hans argument är att livstidsstraffets obestämdhet inte är förenligt med uppfattningen att varje brott har ett bestämt straffvärde. I ett straffsystem som förutsätter att varje brott har ett konkret straffvärde, och där straffet ska bestämmas på grundval

---

⁴⁶ Det har ansetts felaktigt att livstidsstraffet uttrycker ett större mått av klander än ett längre tidsbestämt straff, se kap 5.

⁴⁷ Prop. 2013/14:194, sid 14.

⁴⁸ Ryberg, sid 415-416.

av detta värde, borde straffet i samtliga fall kunna bestämmas i mer exakta termer än vad livstidstraffet ger uttryck för. Även för de grövsta brotten som har ett mycket högt straffvärde borde kunna sägas hur många år i fängelse ett sådant straffvärde motsvarar.⁴⁹

---

⁴⁹ Greve m.fl., sid 154.

4 Livstidsstraffet och teorin om prevention

I det föregående kapitlet har livstidsstraffet diskuterats utifrån ett förtjänstperspektiv. En annan teori som används för att legitimera livstidsstraffet är teorin om prevention.⁵⁰ Enligt en sådan teori är straffets funktion att förebygga att brott begås. Det ska här skiljas mellan allmänprevention och individualprevention. Med det senare avses de preventiva effekter som straffet anses ha på brottslingen, medan det förra syftar på de brottsförebyggande effekter som straffet har på andra än brottslingen.⁵¹ Nedan förklaras närmare för innebörden av allmänprevention och individualprevention samt hur dessa ideologier kan ses i relation till livstidsstraffet.

4.1 Allmänprevention

Teorin om allmänprevention bygger på antagandet att människor avstår från att företa straffbelagda gärningar för att undvika det obehag som ett straff innebär. Annorlunda uttryckt anses straffhotet ha en *avskräckande* effekt på allmänheten. Människan anses begå brottsliga gärningar för att hon tjänar på det i något hänseende. Av detta följer att den preventiva effekt som ett straff anses ha är beroende av att straffet är tillräckligt kännbart, dvs. att det lidande som straffet orsakar den presumtive brottslingen överväger de positiva aspekter som en straffbelagd gärning för med sig.⁵² Ur denna aspekt kan livstidsstraffet tänkas ge upphov till större preventiva effekter än ett tidsbestämt straff, då ett tidsobestämt straff anses innebära ett större mått av lidande för den dömda än ett tidsbestämt straff. I litteraturen har det dock gjorts gällande att det inte finns någon forskning som ger stöd för påståendet

---

⁵⁰ Greve m.fl., s. 155.

⁵¹ Jareborg m.fl., 2014, s. 74.

⁵² Jareborg m.fl., s.74.

att höjda repressionsnivåer leder till minskad brottslighet i nämnvärd grad.⁵³ Det har istället hävdats att det främst är andra faktorer än ett straffs stränghet som påverkar människors benägenhet att begå brott, såsom upptäcktsrisk, trosåskådning, uppfostran, vanemönster och levnadssituation.⁵⁴

Det har även hävdats att allmänpreventiva skäl endast kan motivera användningen av ett mycket strängt straff om de preventiva effekterna väntas bli betydande. Även om ett straffs stränghet har en viss påverkan på brottsfrekvensen är det mycket svårt, om inte omöjligt, att med exakthet säga hur stor denna påverkan är. Svårigheten ligger i att urskilja de preventiva effekter som är kopplade till straffets stränghet från andra betydelsefulla faktorer som t.ex. risken för att bli upptäckt.⁵⁵ Denna osäkerhet ifråga om påverkansgraden talar emot ett legitimerande av livstidsstraffet med hänvisning till straffets avskräckande effekter på allmänheten.

Vidare har påpekats att personer som begår grova våldsbrott, såsom mord, ofta handlar under påverkan av alkohol eller droger eller av annan anledning handlar i hastigt mod, och därmed kan personen antas inte ha kalkylerat med de eventuella straffrättsliga följderna av agerandet. Ett straffs stränghet skulle alltså, enligt detta synsätt, inte ha någon avskräckande effekt på den grova brottsligheten.⁵⁶

Ett straff anses dock enligt teorin om allmänprevention även ha en *moralbildande* effekt på människor som verkar brottsförebyggande. Människan presumeras avstå från handlingar som av samhället uppfattas som moraliskt förkastliga, alldeles oavsett insikten om de straffrättsliga konsekvenser som ett straff innebär.⁵⁷ Det kan dock diskuteras i vilken grad

---

⁵³ Jareborg m.fl., s.77-78; Sarnecki, s. 365; Von Hirsch, s. 18-19.

⁵⁴ Jareborg m.fl., 2014, s. 77.

⁵⁵ Jareborg m.fl., 2014, s. 77.

⁵⁶ Sarnecki, s. 363.

⁵⁷ Jareborg m.fl., 2014, s. 74-75.

allvarliga våldsbrott, som ofta begås i ”stundens hetta”, över huvud taget har föregåtts av moraliska överväganden.

Av vad som redovisats hittills kan sägas att det är svårt att påvisa något samband mellan strängare straff och preventiva effekter på brottsligheten. Ändå uttalade regeringen i samband med 2014-års straffskärpning för mord att det inte kunde uteslutas att en höjning av straffskalan för mord kunde få indirekta preventiva effekter genom att livstidsstraffet på ett tydligare sätt än ett tidsbestämt straff visar att samhället inte accepterar de allvarligaste våldsbrotten.⁵⁸

Uttalandet för tankarna till vad Jareborg och Zila kallar för ”expressiv allmänprevention”. Enligt detta synsätt finns det visserligen en önskan från lagstiftarens sida att genom markering av en handlings förkastlighet påverka människors handlande. Men de brottspreventiva effekterna är just en önskan, inte ett syfte. Det som är av betydelse i sammanhanget är att uttrycka värderingar, markera en handlings förkastlighet, visa att man menar allvar eller liknande. En straffskärpning som förklaras på detta sätt kan inte kritiseras för att vara verkningslös om de brottsförebyggande effekterna uteblir. Däremot anser Jareborg och Zila att en straffskärpning med hänvisning till expressiv allmänprevention är legitim endast om det kan visas en ökning av sådana brott som lagstiftaren avser att ta avstånd från.⁵⁹

Vad gäller antalet fall av dödligt våld i Sverige kan någon ökning av dessa brott inte märkas enligt den förra regeringen. Tvärtom verkar dessa brott minska.⁶⁰ Den sjunkande statistiken talar, enligt Jareborgs och Zilas sätt att se på saken, emot en legitimering av livstidsstraffet med hänvisning till teorin om expressiv allmänprevention.

---

⁵⁸ Prop. 2013/14:194, s.14-15.

⁵⁹ Jareborg m.fl., 2014, s. 80.

⁶⁰ Prop. 2013/14:194, s. 14.

4.2 Individualprevention

Hittills har tagits upp de preventiva effekter som ett straff anses ha på allmänheten. Avslutningsvis ska sägas något om de preventiva effekter som ett straff anses ha på brottslingen, s.k. individualprevention. Ett vanligt argument för långa fängelsstraff är att sådana straff skapar s.k. inkapaciteringseffekter; under tiden i fängelse kan brottslingen inte begå nya brott, vilket leder till en minskning av den generella kriminalitetsnivån.⁶¹ Även om ett livstidsstraff inte skulle stoppa någon från att begå brott på förhand, kan det antas att ett sådant straff stoppar vederbörande från att begå brott på nytt. Den möjlighet till tidsomvandling som nådeinstitutet och omvandlingslagen erbjuder innebär visserligen att brottslingen rent teoretiskt kan begå brott igen efter avtjänad fängelsestid. Men i och med att tidsomvandlingen är beroende av bl.a. återfallsrisken minimeras riskerna för att särskilt farliga personer släpps ut igen.⁶² Detta resonemang har dock varit föremål för kritik.

Kritiken som riktats mot att straffet bidrar till inkapaciteringseffekter är bl.a. att ett sådant resonemang förutsätter att den dömda begår nya brott om han eller hon inte hålls inlåst. Problemet är att det på förhand inte går att med full säkerhet säga om en person kommer att återfalla i brott. Jareborg och Zila har liknat de återfallsanalyser som används för att mäta de inkapaciteringseffekter som ett fängelsestraff förväntas ha vid rena lekmanbedömningar.⁶³

Även andra har uttryckt skepsis mot de metoder som används för att mäta ett straffs inkapaciteringseffekter. Det har bl.a. framhållits att återfallsanalyserna tenderar att bortse från det faktum att brott i vissa fall begås i grupp. Trots att en av personerna i gruppen frihetsberövats kan de

---

⁶¹ Greve m.fl., s. 155.

⁶² Jfr prop. 1927:10, s. 4 och Häthén, s. 323. Ett argument grundat på inkapaciteringseffekter och samhällsskydd kan bl.a. synas vid legitimeringen av de tidsbestämda lagarna av förminskat tillräkneliga förbrytare samt om internering av återfallsförbrytare.

⁶³ Jareborg m.fl., 2014, s. 85.

övriga gruppmedlemmarna fortsätta att begå brott. Därmed finns det risk för att man överskattar de inkapaciteringseffekter som en inspärning kan ha.⁶⁴

Utöver teorin om inkapacitering anses preventiva effekter uppnås genom att fängelsstraffet avskräcker en tidigare brottsling från att begå brott i framtiden. Dessutom anses den behandling som den dömda genomgår under fängelsevistelsen bidra till att brottslingen inte återfaller i kriminalitet efter att denne släpps ut. Dessa två teorier kan svårligen användas för att legitimera livstidstraffet. Eventuella effekter som fängelsestraffet kan ha på brottslingen efter att denne frigges saknar relevans i förhållande till livstidstraffet, då detta är ett straff som åtminstone i teorin är tänkt att vara livet ut.⁶⁵

---

⁶⁴ Sarnecki, s. 371-374.

⁶⁵ Greve, m.fl., s. 155.

5 Livstidsstraffet och teorin om straffet som symbolvärde

Ett vanligt argument som framförs till stöd för livstidsstraffet är att det fyller en viktig symbolfunktion. Det har i lagstiftningssammanhang hävdats att ”livstidsstraffet har ett inte obetydligt symbolvärde. Enligt vårt sätt att se på straffsystemet uttrycks genom straffskalorna samhällets värderingar av förkastligheten hos olika icke önskvärda gärningar. Det kan då vara en fördel att ha kvar livstidsstraffet för de allra svåraste brotten för att på ett tydligt sätt visa avståndstagande från dessa”.⁶⁶

Det torde stå klart att livstidsstraffet har ett visst symbolvärde på det sättet att de flesta associerar livstidsstraffet med en klandervärd handling.⁶⁷ Den intressanta frågan i sammanhanget är dock varför det ur ett straffideologiskt perspektiv är av vikt att straffet signalerar ett avståndstagande från handlingar som bedöms vara förkastliga.

Det har bl.a. hävdats att straffet genom att markera en brottstyps förkastlighet skulle bidra till *preventiva effekter* på brottsligheten.⁶⁸ Vidare har straffets symbolvärde ansetts ha en funktion ur ett *förtjänstperspektiv* genom att straffet signalerar klander till brottslingen.⁶⁹ En annan tänkbar förklaring till varför straffet bör ge uttryck för en handlings förkastlighet är att det bidrar till att stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.⁷⁰ Det är fråga om ett *avståndstagande som görs för att bekräfta allmänhetens avsky för en viss gärning*.⁷¹ Ett sådant motiv kan i viss mån antas ligga bakom 2014-års straffskärpning för mord.⁷²

---

⁶⁶ SOU 1986:14, s. 163.

⁶⁷ Ryberg, s. 412-413.

⁶⁸ För mer härom se kap 3.

⁶⁹ För mer härom se kap 4.

⁷⁰ Ryberg, s. 414.

⁷¹ Jfr. Von Hirsch, s. 37.

⁷² <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/brottochstraff/article18790557.ab>

I propositionen betonas att allmänheten i dag ser strängare på allvarliga våldsbrott än tidigare. Denna attitydförändring bör enligt den dåvarande regeringen speglas i lagstiftningen, genom att utöka möjligheten att utdöma fängelse på livstid.⁷³ Det ska noteras att det har ifrågasatts om det verkligen stämmer att synen på allvarliga våldsbrott har förändrats.⁷⁴ Alldeles oavsett kan det finnas anledning att ställa sig frågande till om en skärpt syn på allvarliga våldsbrott motiverar en tillämpning av livstidsstraffet.

Det har exempelvis hävdats att det är svårt att se hur ett långt tidsbestämt straff inte skulle kunna uttrycka samma grad av avståndstagande, och att man därmed skulle uppnå samma resultat som med ett tidsobestämt straff. Här kan nämnas att livstidsstraffet ofta anses ge uttryck för ett större mått av klander då det till sin natur är tänkt att vara ett straff som pågår livet ut. Mot detta kan invändas att ett straffs symbolvärde hänger samman med hur det uppfattas av allmänheten. I teorin må livstidsstraffet vara tänkt att vara livet ut, men i praktiken omvandlas ett livstidsstraff så gott som alltid till ett tidsbestämt sådant. Förutsatt att allmänheten är medveten om livstidsstraffets faktiska längd finns det ingenting som talar för att livstidsstraffet uttrycker ett större mått av klander än ett tidsbestämt straff.⁷⁵

Per Ole Träskman har i sammanhanget uttalat att ”Ett straff får ett visst symbolvärde just på grund av att det är lagens strängaste straff. Vilket innehåll detta straff har, och hur strängt det är, har i detta hänseende en mindre betydelse. Vad som har varit lagens strängaste straff har ju varierat betydligt under historiens gång och alla dessa straff har haft ett visst symbolvärde”.⁷⁶

Det har också påpekats att även om allmänheten upplever att livstidsstraffet ger uttryck för ett större mått av klander än ett tidsbestämt straff är det inte

---

⁷³ Prop. 2013/14:194, s 13-14.

⁷⁴ <http://www.dagensjuridik.se/2014/04/mord-livstid-och-valtid>; Jerre & Tham, 2010:1, Svenskarnas syn på straff, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, s. 1.3.

⁷⁵ Ryberg, s. 414.

⁷⁶ Greve m.fl., s. 167.

visat att dess symbolvärde skulle bidra till att stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.⁷⁷ Även om det finns undersökningar som ger stöd för att allmänheten vill se strängare straff bortses ofta från att en sådan inställning inte sällan grundar sig på en felaktig uppfattning om att brottsligheten av ett visst slag ökar. Dessutom kan det antas att allmänheten inte har full kunskap om hur ett visst straff tillämpas i praktiken. Dessa faktorer påverkar sannolikt hur människor svarar på frågan om de vill se strängare straff. Det kan således inte uteslutas att människor i själva verket motsätter sig en ökad repressionsnivå.⁷⁸

Avslutningsvis ska sägas att det har framförts principiella skäl mot att tillämpa ett visst straff för att tillfredsställa allmänheten. I ett straffsystem där straffen legitimeras med hänvisning till det allmänna rättsmedvetandet är risken stor att grundläggande straffrättsliga principer sätts åt sidan, då det huvudsakliga målet är att ”tillgodose olika opinionstryck”.⁷⁹ Mot ett sådant argument kan invändas att det svenska statskicket förutsätter att all offentlig maktutövning utgår från folket. Av detta kan anses följa att straffsystemet och dess innehåll framför allt legitimeras genom att det har allmänhetens stöd.⁸⁰

---

⁷⁷ Ryberg, s. 414.

⁷⁸ Träskman, Juridisk Tidsskrift, s. 511-512.

⁷⁹ Victor, s. 73-74. Jfr. Greve m.fl., s. 167.

⁸⁰ Victor, s. 70.

6 Livstidsstraffet och humanitetsprincipen

Ett straff innebär alltid en viss olägenhet för den som utsätts för det. Genom fängelsstraffet berövas den intagne sin rörelsefrihet, den intagne avskärmas från samhällslivet och möjligheten att kommunicera med familj och vänner reduceras kraftigt.⁸¹ Att straffet orsakar ett *visst* lidande och obehag kan anses nödvändigt för att straffet ska fylla sin funktion, oavsett om man förespråkar en straffideologi som bygger på prevention, förtjänst eller symbolvärde. Det anses dock finnas vissa gränser för hur högt mått av lidande och obehag som är godtagbart att utsätta den dömda för genom straffet.

Enligt den s.k. *humanitetsprincipen* är det inte moraliskt försvarbart att använda ett mycket strängt straff om det inte är uppenbart att ett sådant straff innebär en påtaglig fördel jämfört med ett mindre strängt straff. Av denna anledning kan det ur ett moraliskt perspektiv finnas skäl att vara försiktig med att tillämpa straffskalor med höga repressionsnivåer, eftersom det inte är visat att strängare straff har betydande preventiva effekter på brottsnivån.⁸²

Det finns skäl att ifrågasätta om livstidsstraffet är förenligt med principen om humanitet.⁸³ Personer som har dömts till fängelse på livstid vittnar om att ovissheten att inte veta om eller när man kommer att friges upplevs som psykiskt påfrestande.⁸⁴ Tidsobestämdheten kan dessutom anses utgöra ett icke motiverat stressmoment för den dömdes anhöriga.⁸⁵

---

⁸¹ Jfr. Von Hofer, s. 4.

⁸² Asp m.fl., s. 50.

⁸³ Greve m.fl., s. 165.

⁸⁴ På obestämd tid- och livstidsdomar i Sverige, s. 18; SOU 2002:26, s. 84-85.

⁸⁵ Jfr. prop. 2013/14:194, s. 16.

Livstidsstraffet har i lagstiftningssammanhang kritiserats för att vara inhumant på den grunden att tidsbestämtheten strider mot grundläggande principer om rättvisa och förutsebarhet.⁸⁶ En sådan kritik framfördes också inför 2014-års straffskärpning för mord. Den dåvarande regeringen ansåg dock att ” de principiella invändningar som kan anföras mot livstidsstraff gör sig (...) mindre starkt gällande när det förbehålls de fall av mord som har ett mycket högt straffvärde. Rätten till liv är den mest grundläggande av alla rättigheter. Genom att döma ut livstidsfängelse i betydligt större omfattning skulle samhällets definitiva avståndstagande från detta brott tydligare markeras”.⁸⁷

Det händer emellanåt att humaniteten får stå tillbaka mot krav på effektiv brottsbekämpning och strängare straff. En förklaring till detta anses vara att politikerna vill visa sig handlingskraftiga inför väljare och media genom att göra åtstramningar i straffrättspolitiken.⁸⁸ En sådan politisering av straffrätten riskerar att bidra till att grundläggande straffrättsliga principer som t.ex. humanitetsprincipen eftersätts.⁸⁹

I litteraturen har betonats vikten av att värna om humanitetsprincipen då den anses ha ”ett egenvärde”.⁹⁰ Humanitetsprincipen kan även sägas följa av Sveriges internationella åtaganden. Enligt art 3 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna⁹¹ (Europakonventionen) får ingen utsättas för omänsklig eller förnedrande bestraffning. Det har hävdats att denna bestämmelse utesluter en användning av ett tidsbestämt straff. Mot bakgrund av Europadomstolens praxis finns det anledning att ifrågasätta om ett sådant ställningstagande stämmer.⁹² Europadomstolen har i ett mål ansett

---

⁸⁶ SOU 1986:14, s. 162-163; SOU 2007:90, s. 88.

⁸⁷ Prop. 2013/14:194, s. 17-18.

⁸⁸ Asp m.fl., s. 56.

⁸⁹ Jareborg m.fl., 2014, s. 92.

⁹⁰ Heckscher, s. 125.

⁹¹ Rom den 4 november 1950, SÖ 1952:35.

⁹² Jfr. Greve m.fl., s. 156.

att art 3 i Europakonventionen inte hindrar en stat från att utdöma ett tidsbestämt straff mot två unga pojkar som dömts för mord.⁹³

Av vad som redovisats i stycket ovan torde tillämpningen av livstidsstraffet inte strida mot Sveriges europeiska åtaganden (enligt Europadomstolen). Vidare kan det hävdas att rättssäkerheten och förutsebarheten för livstidsdömda har stärkts efter införandet av omvandlingslagen, genom att det nu finns en möjlighet att genom *domstolsprövning* få sitt straff tidsbestämt.⁹⁴ Trots detta kan det finnas skäl att ifrågasätta livstidsstraffets tidsbestämmdhet ur ett humanitetsperspektiv.

Varken nådeinstitutet eller omvandlingslagen utgör någon garanti för att en ansökan om tidsbestämning beviljas. Även om möjligheten till tidsbestämning blivit större är det fortfarande teoretiskt möjligt att avtjäna ett livstidsstraff utan att någonsin veta om eller när man släpps ut. Kravet på att den dömda måste ha avtjänat minst 10 år i fängelse innan en ansökan om tidsbestämning kan göras innebär att den livstidsdömda de första 10 åren av sin tid i fängelse alltid lever i ovisshet när han eller hon kommer att släppas ut. Livstidsstraffet är således fortfarande förknippat med ett visst mått av ovisshet för den dömda.⁹⁵

---

⁹³ T mot Storbritannien och V mot Storbritannien, dom 16 december 1999.

⁹⁴ <https://www.advokatsamfundet.se/Advokaten/Tidningsnummer/2008/Nr-5-2008-Argang-74/Livstidsstraffets-vara--eller-icke-vara/>.

⁹⁵ Jfr Greve m.fl., *Nytter det? Mosaik om kriminalforsorg och kriminalpolitik*, s. 165. Per Ole Träskman har innan tiden för omvandlingslagens införande i Sverige uttalat att Danmarks system avseende livstidsstraffet, som föreskriver en obligatorisk prövning av frågan om villkorlig frigivning efter 12 år, inte helt reducerar måttet av ovisshet.

7 Analys och slutsats

Frågeställningen för denna uppsats är *hur kan man, med utgångspunkt i några av de gängse straffideologierna, argumentera för respektive emot livstidsstraffet?* Nedan görs ett försök att besvara denna fråga. Det ska erinras om att livstidsstraffet i detta sammanhang endast har undersökts i förhållande till brottet mord.

Av kap 4 har framgått att det är svårt att legitimera livstidsstraffet med såväl teorier om *allmänprevention* som teorier om *individualprevention*. För det första har hävdats att det inte finns några studier som *visar* att ökade repressionsnivåer leder till minskad brottslighet. För det andra, även om det finns ett samband mellan strängare straff och minskad brottslighet, är det tveksamt om livstidsstraffet har en betydande preventiv effekt på antalet fall av mord.

De avskräckande och moralbildande effekter som ett straff *eventuellt* har gör sig sannolikt mindre starkt gällande vid mycket svår brottslighet, såsom mord, där gärningsmannen av olika anledningar ofta har nedsatt förmåga att inse konsekvenserna av sitt handlande och där gärningsmannens handlande kan antas styras mer av känslor än av moraliska överväganden om vad som är ”rätt och fel”.

Att det inte kan synas något samband mellan ökade repressionsnivåer och minskad brottslighet kan lätt tolkas som att ett sådant samband inte existerar. Det är förstås inte uteslutet att livstidsstraffet *de facto* har en preventiv funktion på antalet fall av mord. Som framgått av kap 6 kan det dock framstå som djupt oetiskt att legitimera livstidsstraffet på osäkra grunder, utifrån en straffideologi grundad på principen om *humanitet*.

Som framgått av kap 3 kan livstidsstraffet försvaras med att gärningsmannen *förtjänar* att orsakas det mått av lidande och obehag som

ett livstidsstraff innebär. Det är dock svårt att på rationell grund se varför just livstidsstraffet är det straff som en mördare har gjort sig förtjänt av. Utifrån en förtjänstteori grundad på vedergällning kan visserligen hävdas att det lidande och obehag som livstidsstraffet innebär för den dömda bidrar till att ge brottsoffret (egentligen dennes anhöriga) upprättelse. Det kan dock ifrågasättas om en sådan funktion inte kan åstadkommas genom ett mindre ingripande straff, som t.ex. ett längre tidsbestämt straff.⁹⁶

Livstidsstraffet är även problematiskt att legitimera utifrån en förtjänstteori där straffets syfte är att signalera till gärningsmannen hur klandervärd den brottsliga handlingen är. Som framgått har livstidsstraffet i praxis kommit att utdömas för de fall av mord som kan anses ha ett mycket högt straffvärde, t.ex. därför att brottet har riktat sig mot en närstående, någon som har saknat förmåga att försvara sig eller där gärningsmannen av annan anledning har orsakat offret svårt lidande, allvarliga skador eller stark dödsångest. De flesta torde vara överens om att dessa gärningar tillhör de mest klandervärda handlingar som kan företas. Att sådana handlingar, utifrån ett förtjänstperspektiv grundad i proportionalitetsprincipen, bör bemötas med straffsystemets strängaste sanktion är inte svårt att se. Det är dock svårt att i *absoluta* termer motivera varför just livstidsstraffet speglar det klandervärda i att beröva någon livet på detta sätt.

Som framgått av kap 5 kan livstidsstraffet försvaras med att det har ett icke obetydligt *symbolvärde*. Bl.a. har hävdats att livstidsstraffet genom sitt symbolvärde bekräftar allmänhetens avsky för brottet mord, vilket i sin tur bidrar till att stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Det har påpekats att det finns principiella invändningar mot att legitimera ett straff på detta sätt. Vidare har det gjorts gällande att det avståndstagande som ett livstidsstraff signalerar kan uttryckas genom ett mindre ingripande straff, t.ex. ett längre tidsbestämt sådant.

---

⁹⁶ Ett sådant resonemang utgår från att den ovisshet som ett tidsbestämt straff innebär ger upphov till mer lidande än om den dömda vet när denne släpps ut, och därför bedöms livstidsstraffet vara ett strängare straff än ett längre tidsbestämt sådant.

7.1 Slutsats

Hur man ställer sig till livstidsstraffet och dess plats i svensk rätt beror helt och hållet på vilken funktion man anser att straffet har. Några av de straffideologier som har behandlats kan i större utsträckning än andra anses tala för en tillämpning av livstidsstraffet. Men oavsett vilken straffideologisk inriktning man väljer att betrakta livstidsstraffet från kan man inte komma ifrån att den tidsbestämmdhet som karakteriserar livstidsstraffet är svår att försvara rationellt.

7.2 Avslutande kommentar

Det kan tyckas att livstidsstraffet har ett visst symbolvärde som ett långt tidsbestämt straff inte har. Ett tidsbestämt straff sänder redan vid domstillfället ut ett budskap om att den dömda, efter ett visst bestämt antal år, är förlåten för sin gärning. Det kan framstå som mycket stötande, inte bara för brottsoffrets anhöriga utan också för samhället i stort. Här kan, enligt min mening, livstidsstraffet fylla en funktion i förhållande till de gärningar som kan betraktas som de mest klandervärda. Det faktum att straffet inte är tidsbestämt sänder ut ett budskap om att gärningsmannen är *på obestämd tid oförlåten*. Ett livstidsstraff utan möjlighet till tidsomvandling kan dock, oavsett hur grym och förkastlig den brottsliga gärningen än må vara, anses vara så inhumant att det är svårt att försvara ur ett moraliskt perspektiv. Dessutom ligger det något djupt omoraliskt i att inte kunna förlåtas, att inte kunna få en andra chans. Genom ett system där tidsomvandlingen delvis görs beroende av den bedömda återfallsrisken tas även hänsyn till samhällskyddsaspekten. Låt vara att ett sådant system är svårt att förena med en förtjänstteori, då bedömningen i inte obetydlig utsträckning grundar sig på hur farlig den dömda uppskattas vara, och inte *enbart* på den brottsliga gärningen.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Svenska författningar

Brottsbalk (1962:700)

Regeringsformen (1974:152)

Lag om omvandling av fängelse på livstid (2006:45)

Internationella överenskommelser

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Rom den 4 november 1950, SÖ 1952:35

Statens offentliga utredningar

SOU 1986:14, ”Påföljd för brott. Om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.”

SOU 2002:26, ”Frigivning från livstidsstraff”

SOU 2007:90. ”Straffskalan för mord”

Propositioner

Prop. 1927:10

Prop. 2008/09:118, ”Straffet för mord m.m.”

Prop. 2013/14:194, ”Skärpt straff för mord”

Rättsfall

NJA 2007 s. 194

NJA 2013 s. 376

Svea hovrätts dom den 29 januari 2010, B 9129-10

Göta hovrätts dom den 28 december 2010, B 2254-10

Case of V.v. The United Kingdom, no. 24888/94, ECHR 1999-IX

Litteratur

Asp, Petter och Ulväng, Magnus: *Kriminalrättens grunder*, 2:a uppl. Uppsala, 2013

Borgeke, Martin: *Att bestämma påföljd för brott*, 2:a uppl. Stockholm, 2012

Greve Vagn, Grothe Nielsen Bethe och Snare Annika (red.): *Nytter det?: Mosaik om kriminalforsorg og kriminalpolitik, 1. Udg. Köpenhamn, 2001*

Hirsch, Andrew von: *Proportionalitet och straffbestämning*, Uppsala, 2001

Hofer, Hanns von: *Fängelset: Uppkomst- avskräckning- inkapacitering, tre kriminologiska studier*, Stockholm 1993

Häthén, Christian: *Straffrättsvetenskap och kriminalpolitik: de europeiska straffteorierna och deras betydelse för svensk strafflagstiftning 1906-1931 : tre studier*, Lund 1990

Jareborg, Nils: *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala, 1992

Jareborg, Nils och Zila, Josef: *Straffrättens påföljdslära*, 4:e uppl. Norstedts juridik, 2014

Korling, Fredric (red.) och Zamboni, Mauro: *Juridisk metodlära*, Lund 2013

Ryberg, Jesper: "Livstidsstraffens berättigelse". I *Festskrift till Per Ole Träskman* (red.: Andersson, Ulrika, m.fl. 1. Uppl. Stockholm, 2011

Sarnecki, Jerzy: *Introduktion till kriminologi*, Lund, 2003

Victor, Dag (red.): *Varning för straff: Om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1:a uppl. Stockholm, 1995

På obestämd tid: Om livstidsdomar i Sverige, Stockholm, Pockettidningen R, 2006

Artiklar

Anderberg, Andreas, "Påföljd för mord": I Juridisk Tidsskrift, nr 1 2013/14,

Heckscher, Sten: "Fler i fängelse och längre straff": I SvJT 1992.

Träskman, Per Ole: "Vem är kriminalpolitikens nyckelperson: brottslingen, brottsoffret eller "jag" själv? I: Juridisk Tidsskrift, Nr 3, 2008/09

Elektroniska källor

Nåd i Brottmål, Regeringskansliet, Publicerad 21 augusti 2013, Uppdaterad 1 december 2014. Hämtad den 9 april 2015 från:

<http://www.regeringen.se/sb/d/17715>

BRÅ, Kortanalys, *Livstidsdomar- Utveckling och faktisk strafftid*, hämtad den 2 maj 2015 från:

http://www.bra.se/download/18.779f51ff14b839896441362/1427115291529/2015_Livstidsdomar.pdf,%20s.%205-

RättsPM 2011:6, Åklagarmyndigheten, hämtad den 9 april 2015 från:

<http://www.aklagare.se/Dokumentsamling/RattsPM1/201106-Pafoljd-for-mord---en-sammanstallning-av-domar-meddelade-efter-den-1-juli-2009/>

Althin, Peter och Åström, Alice: *Stort steg bakåt att döma fler till livstid*: I Aftonbladet, publicerad den 28 april 2014. Hämtad den 9 april 2014 från:

<http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/brottochstraff/article18790557.ab>

Jerre & Tham, 2010:1, "*Svenskarnas syn på straff*", Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Hämtad den 11 maj 2015 från: http://www.nsfk.org/Portals/0/Archive/Svenskarnas_syn_pa_straff.pdf

Lernestedt, Claes: "*Mord, livstid och valtid - inte lätt att hitta substantiella svar på regeringens svängning*". Publicerad den 8 april 2014. Hämtad den 9 april 2015 från: <http://www.dagensjuridik.se/2014/04/mord-livstid-och-valtid>

Nilsson, Tomas: "*Livstidsstraffets vara eller icke vara*", I: Advokaten Nr 5 2008 Årgång 74. Hämtad den 9 april 2015 från: <https://www.advokatsamfundet.se/Advokaten/Tidningsnummer/2008/Nr-5-2008-Argang-74/Livstidsstraffets-vara--eller-icke-vara/>